

ลักษณะการขยายตัวของความเป็นเมืองในเขตชานเมือง
ด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร

นางสาวกฤษณี วรพล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภูมิศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2531

ISBN 974-568-850-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

013880

I17503127

EXPANSION OF URBANIZATION IN THE WESTERN SUBURBS
OF BANGKOK METROPOLIS

Miss Kuntalee Walapon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Geography

Graduate School

Chulalongkorn University

1988

ISBN 974-568-850-9

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ลักษณะการขยายตัวของความเป็นเมืองในเขตชานเมืองด้าน
ตะวันตกของกรุงเทพมหานคร

โดย นางสาวกฤตผลี วรรณ

ภาควิชา ภูมิศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ประยูร คาศรี
รองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันท้าว

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้เนมิวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร. ฉาวร วัชรภักย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร นพคุณ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ประยูร คาศรี)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันท้าว)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรศักดิ์ ทิทธิบุญยสินธ์)

พิมพ์ต้นฉบับบทความวิจัยวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

กฤษณ์ วรพล : ลักษณะการขยายตัวของความเป็นเมืองในเขตชานเมืองด้านตะวันตกของกรุงเทพมหานคร (EXPANSION OF URBANIZATION IN THE WESTERN SUBURBS OF BANGKOK METROPOLIS) อ. ที่ปรึกษา รศ. ประยูร คาศรี และ รศ. ผ่องศรี จันทาว, 146 หน้า.

ปัญหาการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร มีผลกระทบต่อการจัดถิ่นฐานและการใช้ที่ดินของบริเวณชานเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการขยายตัวและการเพิ่มของประชากรในเวลาเดียวกัน

สำหรับพื้นที่ชานเมืองด้านตะวันตก เป็นพื้นที่หนึ่งที่กำลังเปลี่ยนสภาพเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างทางหลวงแผ่นดินสายเพชรเกษม ซึ่งเป็นเส้นทางผ่านจากกรุงเทพมหานครไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในภาคตะวันตกและภาคใต้ ทำให้มีความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อ เพื่อสามารถตอบสนองความต้องการของประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการศึกษาปรากฏว่า พื้นที่ทั้ง 4 แห่ง คือ แขวงหลักสอง แขวงหนองค้างพลู สุขาภิบาลอ่อนน้อย และสุขาภิบาลอ่อนใหญ่ มีการใช้ที่ดินและทิศทางการขยายตัวของชุมชนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการคมนาคมอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ การตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏในระยะแรกจะมีลักษณะการขยายตัวตามแนวลำน้ำ ต่อมาเมื่อมีการสร้างเส้นทางคมนาคมทางถนน จึงส่งผลให้โครงสร้างของการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเหล่านี้มีลักษณะเป็นแนวยาวตามสองฟากถนนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อย่างไรก็ตาม ลักษณะการขยายตัวดังกล่าวจะปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้นในบริเวณสองฟากถนนสายหลัก ขณะที่บริเวณอื่นโดยรอบยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจกำหนดได้ว่าพื้นที่เหล่านี้เป็นเขตเมืองหรือชนบทอย่างแท้จริง ดังนั้น สักส่วนของการใช้ที่ดินในบริเวณดังกล่าวจึงไม่มีขอบเขตแน่นอน ซึ่งถ้าหากรัฐบาลไม่มีนโยบายในการควบคุมการขยายตัวของชุมชนให้อยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมแล้ว ก็จะไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในการพัฒนาการใช้ที่ดินในอนาคตอย่างแน่นอน

ภาควิชา ภูมิศาสตร์

สาขาวิชา ภูมิศาสตร์

ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิติ กฤษณ์ วรพล

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ปรีชา

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมเพียงแผ่นเดียว

KUNTALEE WALAPON : EXPANSION OF URBANIZATION IN THE WESTERN SUBURBS OF BANGKOK METROPOLIS. THESIS ADVISOR : ASSO. PROF. PRAYOON DASRI, M.A., THESIS CO-ADVISOR : ASSO PROF. PONGSRI CHANHOW, M.A. 146 PP.

The problem of expansion of the Bangkok Metropolis has affected the settlement patterns and land uses around the suburban which at the same time partially increased the area and population as well.

Particularly, the western section of the suburb is rapidly changing its appearance into urban area due to the transportation systems. The construction of the Petchkasam highway is straight outward from Bangkok to the provinces to the West and the South. This highway has effeciently given the convenience in movement to the people.

The result of this study indicates that land use and the community expansion are closely related to the change in transportation pattern in the four sanitation districts of the suburbs which are Laksong, Nongkangploo, Omnoi and Omyai. The forms of expansion of the previous settlement was along the river. Later on, after construction of the road, the settlement structure of the community has shifted on along both sides of the road. Nevertheless, the forms of building expansion apparently occurs on both sides of the main road whereas the areas for away from the road were slightly changed. Thus it is difficult to identify whether the area is urban or rural. Therefore, the boundaries of land use in this area could not be specified. If the government has no policy on controlling of the community expansion, it will lead to the conflict on the development of land uses in the future.

ภาควิชาภูมิศาสตร์.....
สาขาวิชาภูมิศาสตร์.....
ปีการศึกษา 2530

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
1

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จให้ด้วยความช่วยเหลือ แนะนำ และแก้ไขปรับปรุงจาก รองศาสตราจารย์ประยูร คาศรี ซึ่งเป็นอาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย รวมทั้ง รองศาสตราจารย์ผ่องศรี จันท้าว อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร นพคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรศักดิ์ ศิริไพฑูริย์สินธ์ ที่ได้กรุณาตรวจแก้ไขเพื่อให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ตลอดจนคณาจารย์ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะและเป็นกำลังใจด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

นอกจากนี้ ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีส่วนอนุเคราะห์ในด้านทุนอุดหนุนการวิจัย และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้กรุณาให้ความสะดวกในการเก็บข้อมูล รวมทั้งนักเรียนโรงเรียนเทคโนโลยีนครปฐม และโรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี ซึ่งมีส่วนช่วยเหลือในการออกสำรวจภาคสนามเป็นอย่างดี

ท้ายที่สุดนี้ ผู้ซึ่งมีพระคุณสูงสุดในการสนับสนุนคือ บิดา มารดา ซึ่งเป็นกำลังใจสำคัญ ตลอดจนการเกื้อหนุนด้านทุนทรัพย์ จนทำให้วิทยานิพนธ์นี้ลุล่วงไปด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ท
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
1.3 สมมุติฐาน.....	4
1.4 พื้นที่ศึกษา.....	4
1.5 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.6 วิธีการศึกษา.....	5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
1.8 แหล่งที่มาของข้อมูล.....	5
1.9 วิธีการเก็บข้อมูลโดยการออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์.....	6
1.10 ปัญหาในการศึกษา.....	8
2. แนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการขยายเมือง.....	10

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.1.1 ทฤษฎีวงแหวนรวม.....	14
2.1.2 ทฤษฎีรูปสี่เหลี่ยมหรือลิ้ม.....	17
2.1.3 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง.....	19
2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินใน เขตชานเมือง.....	20
2.3 นิยามศัพท์ "ชานเมือง".....	25
2.4 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการขยายตัวของชานเมือง กรุงเทพ ฯ.....	27
3. สภาพทั่วไปของพื้นที่ทำการศึกษ.....	32
3.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์.....	32
3.1.1 ลักษณะที่ตั้งและอาณาเขต.....	32
3.1.2 ลักษณะทางธรณีวิทยาและสมรรถนะของดิน.....	33
3.1.3 ลักษณะภูมิอากาศและพืชพรรณธรรมชาติ.....	38
3.1.4 ลักษณะการระบายน้ำและแหล่งน้ำที่สำคัญ.....	39
3.2 ลักษณะการคมนาคมขนส่ง.....	40
3.2.1 การคมนาคมทางน้ำ.....	40
3.2.2 การคมนาคมทางถนน.....	41
3.3 ลักษณะการจราจร.....	43
3.4 ลักษณะเฉพาะของบริเวณแต่ละแห่ง.....	47
3.4.1 แขวงหลักสองและแขวงหนองค้างพลู.....	47
3.4.2 สุขาภิบาลอ้อมน้อย.....	51
3.4.3 สุขาภิบาลอ้อมใหญ่.....	54
3.5 รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน.....	55

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.6 ลักษณะทางประชากร.....	59
3.7 สรุป.....	63
4. ลักษณะการขยายตัวของความเป็นเมืองต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน.....	65
4.1 การจัดระดับความเป็นเมืองของชุมชนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล.....	65
4.2 การขยายตัวของเมืองกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางถนน.....	71
4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างราคาที่ดินกับเส้นทางคมนาคมทางถนน.....	73
4.4 การใช้ที่ดินเพื่อการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนเมือง.....	76
4.4.1 พื้นที่ชุมชนเมือง ปี พ.ศ. 2497.....	78
4.4.2 การขยายตัวของพื้นที่ชุมชนเมือง ปี พ.ศ. 2523.....	80
4.4.3 สภาพพื้นที่ชุมชนเมืองในปัจจุบัน พ.ศ. 2528 /2529.....	82
4.5 การใช้ที่ดินแบบเมืองบริเวณสองฟากถนนเพชรเกษม	84
4.5.1 ย่านที่พักอาศัย.....	84
4.5.2 ย่านการค้า.....	85
4.5.3 ย่านอุตสาหกรรม.....	85
4.5.4 สถานที่ราชการ.....	85
4.6 การวิเคราะห์ขนาดและทิศทางของการขยายตัวชุมชน	86
5. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน.....	90

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
5.1 ลักษณะทั่วไปของประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	90
5.2 ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคม.....	94
5.2.1 ภูมิลาเนาเดิมและการย้ายถิ่น.....	95
5.2.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ.....	99
5.3 ลักษณะทางด้านความสัมพันธ์กับชุมชน.....	105
5.3.1 การติดต่อสื่อสาร การคมนาคม.....	106
5.4 ลักษณะการถือครอง การใช้ที่ดิน และความคึกเห็นต่อ การเปลี่ยนแปลง.....	109
5.4.1 อาคารบ้านเรือน.....	109
5.4.2 ถนน.....	109
5.4.3 สภาพดิน.....	110
5.4.4 สภาพแวดล้อมต่าง ๆ.....	110
6. บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	114
6.1 การขยายตัวของชุมชนในอนาคต.....	115
6.2 สภาพและปัญหาของการขยายตัว.....	117
6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป.....	119
บรรณานุกรม.....	121
ภาคผนวก.....	126
ประวัติผู้เขียน.....	146

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. ตารางแสดงปริมาณการจราจรบนเส้นทางถนนเพชรเกษม และถนนสายธนบุรี-ปากท่อ.....	43
2. ตารางแสดงปริมาณการจราจรเปรียบเทียบระหว่างถนน เพชรเกษมและถนนนครชัยศรีกิ่งปิ่นเกล้า.....	45
3. ตารางแสดงจำนวนหลังคาเรือน แยกเป็นรายพื้นที่ ปี 2522 และ 2528.....	58
4. ตารางแสดงจำนวนประชากรและความหนาแน่น แยกเป็น รายพื้นที่ปี 2523 และปี 2528.....	60
5. ตารางแสดงการเปลี่ยนแปลงประชากรโดยการย้ายถิ่น แยกเป็นรายพื้นที่ปี 2523 และปี 2528.....	66
6. ตารางแสดงจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างตามระดับอายุ..	92
7. ตารางแสดงจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างตามสถานภาพ การสมรส.....	93
8. ตารางแสดงจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างตามระดับ การศึกษา.....	93
9. ตารางแสดงจำนวนสมาชิกของครอบครัวกลุ่มตัวอย่าง....	94
10. ตารางแสดงจำนวนบุตรของครัวรั้วกลุ่มตัวอย่าง.....	95

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
11. ตารางแสดงจำแนกช่วงเวลาที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในพื้นที่ทำ การศึกษาของประชากรกลุ่มตัวอย่าง.....	97
12. ตารางแสดงจำแนกจำนวนประชากรตามแหล่งที่อยู่เดิม ก่อนย้ายเข้ามาอยู่.....	97
13. ตารางแสดงจำนวนประชากรจำแนกตามเหตุผลที่ย้ายเข้า มาอยู่.....	98
14. ตารางแสดงจำแนกประเภทอาชีพของกลุ่มประชากรตัว อย่าง.....	101
15. ตารางจำแนกระดับรายได้ต่อเดือนของประชากรกลุ่ม ตัวอย่าง.....	101
16. ตารางแสดงการใช้จ่ายในกิจการต่าง ๆ.....	102
17. ตารางแสดงอัตราการใช้จ่ายต่อเดือน.....	102
18. ตารางแสดงจำนวนสิ่งอำนวยความสะดวกในครัวเรือน.....	103
19. ตารางแสดงจำนวนยานพาหนะ เครื่องมือที่จำเป็นในการ ประกอบอาชีพและเครื่องใช้ต่าง ๆ.....	103
20. ตารางแสดงการใช้น้ำในการบริโภค.....	104
21. ตารางแสดงลักษณะกิจกรรมของประชากรกลุ่มตัวอย่าง..	105

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
22. ตารางแสดงการติดต่อสื่อสารและการคมนาคม.....	107
23. ตารางแสดงสถานที่ซื้อสิ่งของเครื่องใช้.....	108
24. ตารางแสดงยานพาหนะที่ใช้ในการคมนาคม.....	108
25. ตารางแสดงลักษณะการถือครองและการใช้ที่ดิน.....	110
26. ตารางแสดงลักษณะการใช้ที่ดิน.....	111

สารบัญภาพ

แผนภูมิ

1. แผนภูมิแสดงแบบจำลองทฤษฎีโครงสร้างของเมือง.....	13
1.1 ทฤษฎีวงแหวนร่วม.....	13
1.2 ทฤษฎีรูปเสี้ยวหรือลิ้ม.....	16
1.3 ทฤษฎีหลายศูนย์กลาง.....	18

แผนที่

1. แผนที่แสดงที่ตั้งและ เขตของพื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	30
2. แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคม.....	31
3. แผนที่แสดงซุกคิน.....	36
4. แผนที่แสดงสมรรถนะดินสำหรับพืชไร่.....	37
5. แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตแขวงหลักสอง แขวงหนอง ค้ำพลุ.....	46
6. แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตสุขาภิบาลอันน้อย.....	50
7. แผนที่แสดงที่ตั้งและอาณาเขตสุขาภิบาลอันใหญ่.....	53
8. แผนที่แสดงลำดับความสำคัญของชุมชนภาคกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล.....	69
9. แผนที่แสดงเขตอิทธิพลของชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครและ ปริมณฑล.....	70
10. แผนที่แสดงการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2497.....	79
11. แผนที่แสดงการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2523.....	81
12. แผนที่แสดงการใช้ที่ดิน พ.ศ. 2529.....	83
13. แผนที่แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตชุมชนของพื้นที่ ที่ศึกษา ระหว่าง ปี พ.ศ. 2497-2529.....	89